

Proměny křesťanské civilizace

Úvod do terminologie

Program:

1. Úvod do problematiky, základní literatura, způsob ukončení
2. Rané křesťanství v římské říši
3. Křesťané a příchod Germánů (Panonie, Norikum, Ilirycum, Thrákie)
4. Příchod Avarů a Slovanů
5. Christianizace Čechů a Moravanů, poměry na Balkáně a ve východní Evropě
6. Christianizace Polanů, Uhrů a Rusů
7. Kláštery, biskupství a patriarcháty
8. Křesťané a islám
9. Velký rozkol
10. Pobaltská otázka
11. Mongolský vpád
12. Křesťané mezi Východem a Západem (Balkán, Halič, Rus)

Požadavky:

- Kredity budou uděleny na základě písemného testu, který bude obsahovat dvě otázky:
- Anotaci na dílo ze seznamu doporučené literatury a odpovědi na otázku z programu přednášek.
- Písemný test bude proveden formou písemné klauzurní práce, která bude zadána v pravidelné výuce 18. prosince 2023.

Povinná literatura:

Roger COLLINS, Evropa raného středověku 300–1000, Praha 2006.
Christopher BROOKE, Evropa středověku v letech 962–1154, Praha 2006.
John H. MUNDY, Evropa vrcholného středověku 1150–1300, Praha 2008.
David HAY, Evropa pozdního středověku 1300–1500, Praha 2010.

Doporučená literatura:

Alexander AVENARIUS, Byzantská kultura v slovanskom prostredí v 6.–12. storočí: k problému recepcie a transformácie, Bratislava 1992.
Růžena DOSTÁLOVÁ, Byzantská vzdělanost, Praha 2003.
Richard HARRIES/Henry MAYR-HARTING (eds.), Dva tisíce let křesťanství, Brno 2010.
Ian HAZLETT (ed.), Rané křesťanství. Počátky a vývoj církve do roku 600, Brno 2009.
Martin HURBANIČ, Konstantinopol 626. Poslední bitva antiky. Historie a legenda, Praha 2016.
Jacques Le GOFF, Kultura středověké Evropy, Praha 1991 (více vydání).
Hans Eberhard MAYER, Dějiny křížových výprav, Praha 2013.
Miloš MENDEL, Muslimové a jejich svět : o víře, zvyklostech a smýšlení vyznavačů islámu, Praha 2016.
Tomáš ŠPIDLÍK, Spiritualita křesťanského východu: mnišství, Velehrad 2004.
Robert TAFT, Katolicismus východního obřadu: dědictví a poslání, Olomouc 2008.
Vladimír VAVŘÍNEK, Cyril a Metoděj: mezi Konstantinopolí a Římem, Praha 2013.
Václav VENTURA, Spiritualita křesťanského mnišství, Praha 2006/2010.
Michael W. WEITHMANN, Balkán: 2000 let mezi východem a západem, Praha 1996.

**Křesťanství a Evropa:
Společenství „jaksepatří“?**

Slovníček I.

Křest

je jednou ze svátostí, představuje očištění od hříchů a sjednocení věřícího s Kristem. Počátky křtu sahají k osobě Jana Křtitele, podle Nového zákona pokřtil Ježíše v řece Jordán. Křest (řecky βάπτισμα/*baptisma*) = ponoření do vody. Různé křesťanské církve křtí v závislosti na tradici pokropením, politím nebo plným ponořením do vody. Osoba přijímající křest se zavazuje, že bude vyznávat učení církve a dodržovat desatero.

Desatero

Považují židé i křesťané za příkazy, které dal Bůh lidem jako návod k správnému způsobu života. Podle Starého zákona se tak stalo na hoře Sinaj do rukou Mojžíšových. V Bibli jsou příkázání vyjmenována dvakrát. Jednak v knize Exodus, jednak v knize Deuteronomium.

1. V jednoho Boha věřití budeš.
2. Nebudeš mít jiné bohy mimo mne.
3. Nevezmeš jména Božího nadarmo.
4. Pomni, abys den sváteční světil.
5. Ctí otce svého i matku svou, abys dlouho žil a dobře ti bylo na zemi.
6. Nezapíšeš.
7. Nesesmilníš.
8. Nepokradeš.
9. Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.
10. Nepožádáš manželky bližního svého a nepožádáš statku jeho.

Slovníček II.

Sedm smrtelných hříchů

Ve skutečnosti sedm hlavních hříchů, vypočítává je Řehoř Veliký († 604), nemyslí se tím hřích, který je před Bohem nejvážnější, ale (*vitium capitale, peccatum capitale*) znamená, že je pramenem (lat. *caput*) dalších hříchů, na nichž spočívá celá hříšnost člověka.

Pýcha (*superbia*)

je definována jako touha po vyšší atraktivitě a důležitosti. Slovo pýcha se významově překrývá s nadutostí, domýšlivostí a povýšeností. Opakem pýchy je pokora.

Lakomství (*avaritia*)

též lakota, se vyznačuje neochotou se dělit s bližními nebo potřebnými.

Závist (*invidia*)

je pocit nelibosti při úspěchu nebo štěstí jiného člověka.

Hněv (*ira*)

projevuje se nezvladatelnými pocity zlosti a nenávisti vůči jiné osobě, ale i vůči sobě samému.

Smilstvo (*luxuries*)

označuje nevěru, nestálost ve vztahu k jednomu jedinému partnerovi v manželství nebo v jiném podobném svazku.

Nestřídmost (*gula*)

též obžerství, se vztahuje k přílišnému požívání nápojů i potravin, ale i ke zbytečnému hromadění věcí.

Lenost (*acedia*)

též malomyslnost, duchovní znechucenost. Projevuje se jako absence víry v sebe, víry v Boha, snahy cokoliv zlepšit i jako nezájem uskutečnit svoje dobré úmysly.

Slovníček III.

Bible

(z řečtiny τὰ βιβλία/*ta biblia* = knihy, svitky) je soubor starověkých textů, které křesťané a zčásti i židé považují za posvátné. Proto se nazývá také Písmo svaté (*Scriptura sacra/sancta*). Přezdívá se mu také Kniha knih. Křesťanská bible se skládá ze dvou částí, Starého a Nového zákona.

Starý zákon:

Genesis – Exodus – Leviticus – Numeri – Deuteronomium – Jozue – Soudců – Rút – 1. Samuelova – 2. Samuleova – 1. Královská – 2. Královská – 1. Paralipomenon – 2. Paralipomenon – Ezdráš – Nehemijáš – 1. Makabejská – 2. Makabejská – Tobijáš – Judit – Ester – Job – Žalmy – Příslovi – Kazatel – Píseň písní – Moudrost – Sirachovec – Izajáš – Jeremiáš – Pláč Jeremiášův – Baruch – Ezechiel – Daniel – Ozeáš – Joel – Amos – Abdijáš – Jonáš – Micheáš – Nahum – Abakuk – Sofonjáš – Ageus – Zachariáš – Malachiáš

Nový zákon

- Čtyři evangelia, která líčí život Ježíše z Nazareta, jeho umučení a vzkříšení. Evangelia podle *Matouše, Marka a Lukáše* si jsou bližší obsahem, nazývají se synoptická a vznikla pravděpodobně v letech 65 až 80 na základě staršího podání. Čtvrté evangelium podle *Jana* se obvykle považuje za nejmladší, je datováno krátce před rok 100.

- *Skutky apoštolů* popisují vznik křesťanské církve v Jeruzalémě a počátky jejího šíření ve Středomoří, zejména misijní činnost apoštola Pavla.

- Soubor *21 dopisů* (epištol) a kratších textů z první křesťanské doby, zahrnuje 13 listů apoštola Pavla, jež vznikly mezi lety 51 až 100, dále 8 listů či kázání, připisovaných apoštolům Pavlovi, Petrovi, Jakubovi a Janovi, nemají určitého adresáta a nazývají se někdy obecné či katolické. Pocházejí patrně z konce 1. nebo začátku 2. století.

- *Apokalypsa* (Zjevení svatého Jana) která v symbolických obrazech kritizuje jednotlivé křesťanské obce a předjímá budoucnost křesťanství. Knihu je obtížné datovat, už od 2. století se však zmiňuje v jiných textech.

Ačkoliv nejstarší části Starého zákona snad pocházejí až z 9.–12. století před naším letopočtem, bible jako celek, jak ji známe dnes, je výsledkem dlouhého procesu kanonizace. Oficiální křesťanský kánon snad vyhlásil z podnětu císaře Konstantina Nikajský ekumenický koncil 20. května 325.

Slovníček IV.

Otčenáš

modlitba Páně (podle prvních dvou latinských slov také Pater noster) je nejznámější křesťanská modlitba. Podle Lukáše ji Ježíš předal svým učedníkům, kteří nevěděli, jak se modlit, podle Matouše byla tato modlitba součástí kázání na Olivetské hoře, v němž Ježíš představil své poselství.

Pater noster qui es in cælis,
sanctificetur nomen tuum.
Adveniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua
sicut in cælo, et in terra.
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,
et dimitte nobis debita nostra,
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.
Et ne nos inducas in tentationem
sed libera nos a malo.
[Quia tuum est regnum, et potestas, et gloria in sæcula.]
Amen.

Otče náš, jenž jsi na nebesích,
posvěť se jméno tvé,
přijď království tvé,
buď vůle tvá
jako v nebi, tak i na zemi.
Chléb náš vezdejší dej(ž) nám dnes
a odpusť nám naše viny,
jako(ž) i my odpouštíme našim viníkům
a neuveď nás v pokušení,
ale zbav nás od zlého.
Neboť tvé je království i moc i sláva navěky.]
Amen.

Slovníček V.

Vyznání víry

(Krédo, z lat. *credo* věřím) znamená vyznání víry, nejběžněji křesťanské víry.

Apoštolské vyznání

(*Symbolum Apostolicum* = Apoštolský symbol) je jedno ze základních vyznání křesťanské víry, které uznávají v podstatě všichni křesťané. Vznikalo mezi 2. a 9. stoletím a dodnes se užívá v katolické i evangelické liturgii.

Credo in Deum,
Patrem omnipotentem,
Creatorem caeli et terrae.
Et in Iesum Christum,
Filiū eius unicū,
Dominū nostrū;
qui conceptus est de Spiritu Sancto,
natus ex Maria Virgine,
passus sub Pontio Pilato,
crucifixus, mortuus, et sepultus;
descendit ad inferos,
tertia die resurrexit a mortuis;
ascendit ad caelos,
sedet ad dexteram Dei,
Patris omnipotentis,
inde venturus est iudicare
vivos et mortuos.
Credo in Spiritum Sanctum,
sanctam Ecclesiam catholicam,
sanctorum communionem,
remissionem peccatorum,
carnis resurrectionem
et vitam aeternam.
Amen.

Věřím v Boha,
Otce všemohoucího,
Stvořitele nebe i země.
I v Ježíše Krista,
Syna jeho jediného,
Pána našeho;
jenž se počal z Ducha svatého,
narodil se z Marie Panny,
trpěl pod Pontiem Pilátem,
ukřižován umřel i pohřben jest;
sestoupil do pekel,
třetího dne vstal z mrtvých;
vstoupil na nebesa,
sedí po pravici Boha,
Otce všemohoucího,
odtud přijde soudit
živé i mrtvé.
Věřím v Ducha svatého,
svatou církev obecnou,
společenství svatých,
odpuštění hříchů,
vzkříšení těla
a život věčný.
Amen.

Slovníček VI.

Christianizace

je pojem označující proces konverze jedinců či většího množství lidí ke křesťanství. Do tohoto pojmu se též zahrnuje přetvoření původní kultury tak, aby vyhovovaly potřebám křesťanství.

Křesťané na základě Bible (*Mt 28,19.20* = Matoušovo evangelium, 28 kapitola, 19, 20) věří, že k evangelizaci dal pokyn Ježíš Kristus.

Proč přijmout
křesť?

Podle *Conversia*, které vzniklo před koncem 9. století, korutanští Slované nesměli jako pohané sedět u jednoho stolu společně s křesťany.

Conversio Bagoariorum et Carantanorum 7, s. 46.

Shodně se před rokem 1000 rozepsal Kristián: Bořivoj sice byl pozván k hodovní tabuli knížete Svatopluka, ale jako pohan se musel usadit před stolem na podlahu.

Legenda Christiani 2, s. 18:

„...ritu paganorum ante mensam pavimento iubetur insidere...“

Dvě cesty k christianizaci

Saská (772–804)

772

Zničení posvátného háje *Irmisul*

782

Soud ve Verdenu, údajně 4.500 popravených

Annales regni Francorum, MGH SRG [6.], s. 65:

„...*usque ad quattuor milia D traditi et super Alaram fluvium in loco, qui Ferdun vocatur, iussu regis omnes una die decollati sunt...*“

804

Ztráta Nordalbingie

983

Povstání Luticů

Zavržena byla i křesťanská víra, proti které bylo zřízeno náboženské centrum (*sedes ydolatriae*) v redarském Ridegostu (Retře)

Křesťanskou víru zesměšňovali rovněž Srbové

Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon II/36, MGH SRG NS 9, s. 97:

„...*qui vericodes hoc in malum irrisorie mitabant ukrivolsa, quod nostra lingua dicitur aeleri stat in fructum...*“

Česká (805–845/883?)

805

Annales regni Francorum, MGH SRG [6.], p. 120:

„...*Eodem anno misit exercitum suum cum filio suo Carlo in terram Sclavorum, qui vocatur Beheimi. Qui omnem illorum patriam depopulatus ducem eorum nomine Lechonem occidit...*“

806

Annales regni Francorum, MGH SRG [6.], p. 122:

„...*Missa est et manus de Baioaria et Alamannia atque Burgundia sicut anno superiore in terram Beeheim vastataque terrae non minima portione absque ullo gravi incommodo regressa...*“

817

Ordinatio imperii, MGH Capitularia regum Francorum I., p. 270–273, Nr. 136:

„...*Item Hludowicus, volumus, ut habeat Baioariam et Carentanos et Beheimos et Avaros atque Sclavos, qui ab orientali parte Baioariae sunt...*“

845

Annales Fuldenses, MGH SRG [7.], p. 35:

„...*Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepit et in octavis theophanie baptizari iussit...*“